

ANDRA DELEN

DET GOTLÄNDSKA TINGSHUSET – HUSESYN

*I min faders hus
äro många boningar*

(Evangelium enligt Johannes, 14 kap. 2 vers)

RÄTTENS BONING

Gotland; alltsedan 1679 en *svensk* ö i Östersjön, ett landskap, en region, en kommun, dryga 3 000 kvadratkilometer, dryga 57 000 fasta invånare, mångdubbelt fler besökare, krigsskådeplats 1288 och 1361 vilket är viktiga år i öns historia. En kortvarig rysk ockupation 1808 är av mer kuriosaintresse. Färja och flyg. Sandön och Karlsöar. Kor och hästar. Hantverk och jordbruk. Sparris och morötter. Ost och lammfilé. Gastronomiskt centrum (slå bara upp White Guide; 13 omnämnda restauranger på 57 000 invånare är oslagbart). En gång i tiden militärtätt. Nu en demilitariserad

zon mitt i Östersjön. Varför inte proklamera det senare offentligt! Kalksten och turister. Gutar och Visbybor. Och Stockholmare. Trolska sommarnätter. Fukt, dimma, sol och ilska sydvästliga höstvindar. Vinteride.

Och ett tingshus. Ett hus är ett hus är ett hus? Nej, så är det inte. Och väl är väl det. En skriven text – som denna – är en skriven text? Ja, den finns, dvs. är ett existenssiellt faktum, i form av symboliska tecken. Mer än så? Nja, jag som har skrivit texten har ju tänkt när jag skrivit den. Förmedlas den tanken via texten? Ja, kanske till någon del, men varken jag som skri-

bent eller du som läsare kan avgöra det i någon objektiv mening.

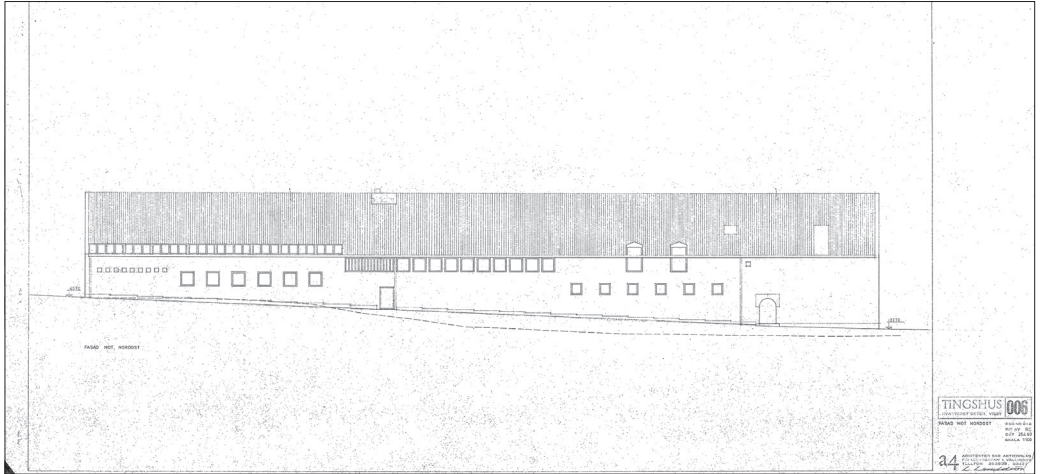
Om jag här skriver att ett hus är ett hus, har du antagligen ingen aning om vad jag menar med det. Eller hur? Mitt nästa påstående är nämligen att det gotländska tingshuset inte är ett hus. Det är i stället det gotländska tingshuset! Håller du med? Det gotländska tingshuset är *inte* ett hus, det är det gotländska tingshuset. Vore det "bara" ett hus skulle denna bok för övrigt aldrig ha blivit skriven. Vår förmåga att via en skriven text förmedla ett tanke- och känsloläge är begränsat. Via det talade ordet kan vi förmedla något annat, något mer men också något mindre. Det talade ordet löser alltså inte det skrivna ordets problem (eller vice versa). Det är helt enkelt så att ett tänkande som avsätter sig i en text som kan läsas av någon annan människa och sätter igång ett tänkande hos henne är en process. I den processen är inget led mer sant och riktigt än något annat. Men min avsikt som skribent kan ingen ta ifrån mig. Och då får jag lita till den skrivna textens uppenbara förtjänster och dess mindre uppenbara begränsningar. Hursomhelst; det som följer handlar inte om ett hus. Det handlar i stället om det gotländska tingshuset.

Ett ting var i äldre tider det ställe där det avhandlades gemensamma angelägenheter. I begynnelsen var kanske det stället inte en byggnad. Det kanske var en kulle, en stenlagd ring eller något annat. Ett "ting" hade, och har, många betydelser. I Danmark, Island och Norge har alltså den folkvalda församling som utgör landets högsta beslutande organ ordet ting i sitt namn (Folketinget, Alltinget, Stortinget).

Ett tingshus är nu för tiden en domstolsbyggnad. Och det är fortfarande ett ställe där gemensamma angelägenheter avhandlas. Detta kan naturligtvis preciseras och utvecklas i olika riktningar och med skilda förtecken. Men rättsskipning är onekligen en gemensam angelägenhet. Men generella beslut rörande gemensam hushållning och levnad har flyttat från tinget. Från att ha varit den plats till vilken hela den demokratiska processen knöts har tinget fått en snävare funktion. Men det är alltså frågan om en funktion som utgör en vital del av demokratins grundvalar. En domstol är den enskildes värn mot rå liberalism och otyglad kapitalism. Men domstolen är också ett värn mot den offentliga maktens övergrepp. Det är en plats där många i annan demokratisk ordning fattade beslut effektueras. Ett annat sätt, och med anläggande av ett något annat perspek-

Tingshusets fasad mot söder.

Tingshusets norra fasad som löper längs Artillerigatan.

tiv, är tingshuset en plats där mänsklig kulturell verksamhet kommer till uttryck. Rättskipning är i allra högsta grad en kulturföreteelse. Det gör det intressant att koppla denna kulturföreteelse till andra kulturyttringar. Det gör det intressant och berikande att distansera sig från rättskipningens mer tekniska (juridiska) aspekter och sätta in rättskipningen i en vidare kontext, t.ex. en rumslig sådan.

Eva Löfgren skriver i sin avhandling *Rummet och rätten* – med hänvisning till sociologen Henri Lefebvre – att utgångspunkten för hennes arbete var teorin om det socialt producerande rummet. Hon uppmärksammar särskilt Henri Lefebvres framhävande av *dels* att det finns ett samband mellan rum och sociala relationer, *dels* vikten av att se rumsproduktionen från olika perspektiv när vi försöker förstå hur den präglar och präglas av oss. Givetvis uppehåller hon sig i avhandlingen genomgående vid temat *funktion och form*. Det temat är självklart även här även om jag föredrar att tala om *funktioner och former* i pluralis i en ansats att *dels* förmedla samspelet mellan helheten och denna helhets enskildheter, *dels* stycka upp och detaljera funktionsbegreppet. Därutöver har jag ambitionen att i någon mån också beskriva de historiska sammanhang i vilket det gotländska tingshuset kom till och allttjämt verkar.

VARFÖR FINNS DET GOTLÄNDSKA TINGSHUSET?

Svaret är att finna i det då nya Sverige. Vi rör oss i det sena 1950-talet. Vi var (nästan) orörda av det senaste kriget. ”Negrer” fanns bara långt borta (och det var i och för sig synd om dem, men inte vårt problem). Och några ”blattar” syntes inte till på gatorna (själva ordet ”blatte” fanns nog inte ens). Vi var ett idogt arbetande, av kriget, orört folk, som såg chansen att ta för oss. Och det gjorde vi. Och det rejält. På bred front gick staten och kapitalet framåt i taktfull marsch. Några protester? Nej, alla fick det ju så mycket bättre! Eller fick inte alla det? Frågan tål onekligen att diskuteras.

Ett av de mer dominerande inslagen i efterkrigstidens nya Sverige var den alltmer tilltagande urbaniseringen och centraliseringen. Landsbygden övergavs och städerna växte. Det lilla lokalsamhället med dess direkta och levande demokrati ersattes med en representativ och formaliserad demokrati i allt större kommuner. Beslutsfattare, såväl privata som offentliga sådana, blev sakta men säkert alltmer fjära och identitetslösa för alla dem som berördes av deras beslut. Domstolen och domaren utgjorde inget undantag.

Den äldre rättegångsbalken, som hade ett mer praktiskt förhållningssätt till lagföring